Kateřina Klíčová

— Zpomalená kolečka aneb přehled výnosů a opatření ošetřujících kočování Romů ve Francii

Kateřina Klíčová je studentkou doktorandského studia sociologie na Fakultě sociálních studií v Brně. V současné době se podílí na výzkumu Institutu pro sociální otázky *Rozměry multidimenzionálního sociálního vyloučení romských komunit v Brně*. Na Filozofické fakultě vystudovala obor francouzský jazyk a literatura, který ukončila závěrečnou prací *Odraz každodennosti v poezii francouzských Romů* a obor sociologie, na kterém obhájila v roce 2003 diplomovou práci *Sociální kontrola kočovných společenství ve Franci.* Kvalitativní výzkum, který je předmětem její disertační práce, je zaměřen na sídelní segregaci a život romské komunity v městských ghettech.[1]

V České republice byli Romové definitivně usazeni zákonem z roku 1958.[2] V té době jich už ale kočovala jen velmi malá část, vlastně jen tzv. Romové olašští. V Evropě však existují země, kde není kočování zákonem zapovězeno. Ve Francii žije, podle různých zdrojů, 250 000 – 400 000 kočovníků romského původu.[3] Více než polovina z nich kočuje po celý rok, nebo alespoň jeho větší část. Někteří kočují z vlastní vůle, mnozí však proto, že jsou z míst, kde se zastaví, vyháněni. Na základě těchto údajů můžeme provést základní typologii strategií, které francouzští Romové zaujímají ve vztahu ke kočování:

Rodiny, které kočují celý rok a zastavují na vyhrazených parkovištích zřízených radnicí nebo místní samosprávou. Celoroční kočování je však velmi ekonomicky náročné a v některých rodinách kočuje pouze muž za účelem ekonomické aktivity.

1 Případnou korespondenci zasílejte na adresu: Mgr. Kateřina Klíčová, Fakulta sociálních studií, katedra sociologie, Brno, 602 00, klicov@centrum.cz.

2 Národní shromáždění ČSR 17. října 1958 schválilo Zákon o trvalém usídlení kočujících osob, který jednoznačně diskriminačním postupem těmto osobám nařizoval přejít k usedlému a zanechat kočovného způsobu života. [Nečas, 1999]

3 Francouzský statistický úřad nesčítá francouzské občany na základě etnické, kulturní či náboženské příslušnosti. V roce 1998 zavedl v části dotazníku, která se týká bydlení, kategorii „mobilní bydliště". Na základě tohoto údaje se pak měl zjistit přibližný počet osob označovaných jako «gens du voyage». Při sčítání lidu v roce 1999 se do této kolonky vešlo 140 000 osob. Benedikt Anderson [1991] však upozorňuje na to, že kategorie sčítání lidu jsou „fikce" neboť představují realitu, ve které člověk patří pouze do jedné z kategorií a pouze do ní, ale že se s nabízenými kategoriemi identita osob nepřekrývá.

Některé rodiny takovéto řízené parkování odmítají a zastavují podle potřeby na obecních nebo soukromých pozemcích. Dostávají se tak do nelegální situace a jsou po 48 hodinách vyhoštěny.[4] Často však bývají vyhoštěny i v případě, že vyhrazené prostranství v obci neexistuje nebo je přeplněno.

| Parkoviště vyhrazené pro karavany |
zdroj: http://mayvon.chez.tiscali.fr/ (ověřeno 24.5. 2004, 14:39) |

Protože ve Francii je velký nedostatek vyhrazených parkovišť, některé rodiny kočují pouze část roku např. jako sezónní dělníci při sběru ovoce nebo účastní-li se velkých náboženských a kulturních shromáždění.

Kočování však není výsadou pouze etnických Romů, ale i jiných, historicky konstituovaných, skupin např. Yeniches.[5]

Pokusím se v tomto historickém přehledu nastínit pohled francouzské veřejnosti a veřejné správy na fenomén kočování. Výčet historických opatření a moderních zákonů doplňují sociolingvistické poznámky. Vedle popisu administrativních opatření týkajících se kočování se zaměřuji na to, jak se označování pro kočovnické populace v jednotlivých legislativních a administrativních textech měnila.

Koncept francouzského národa není založen na etnickém principu, jeho konstrukce je občansko-politická. Pavel Barša [1999] popisuje francouzský integrační model takto: „Proti tomuto[6] „právu krve“ (jus sanguinis) a partikulární etnické identitě stojí francouzské „právo země“ a univerzalistická idea republiky. Díky nim je Francie v zásadě otevřena naturalizaci

4 Lhůta 48 hodin byla zavedena ještě v době hippomobilů, tedy maringotek tažených koňmi. Byla určena pro odpočinek zvířete.
5 Jako Yeniches je označována skupina kočovníků, kteří se v Německu přidali po Třicetileté válce k romským kočujícím rodinám. Pravděpodobně se jednalo o vojáky, kterým skončila služba či o sedláky a rolníky, kterým válka sebrala obživu. Mluvili argotem odvozeným od jazyka rotwelsch, který používali potulní němečtí žongléři již v 13. století. Jejich etnický původ se tedy nevztahuje k Indii. V 19. století přešly některé rodiny (Horn, Mélard, Denne) hranice Francie. Podle úředních dokumentů získává většina z nich v roce 1872 francouzské občanství. O Jeniších viz též článek M. Brandnerové, RDž VIII, 3–4/2001, str. 94–102.
6 Německý model přechodné diferencované inkorporace.

těch, kteří žijí a pracují na jejím území. (...) Tato občansko-politická integrace je ovšem pochopena současně jako kulturní asimilace. Veřejné instituce nepodporují uchování a rozvoj etnických identit, s nimiž byli naturalizovaní občané dříve spjati. (...) Kulturně-skupinová odlišnost je tolerována jako soukromá záležitost, nikoliv však jako součást veřejné kultury. To by šlo proti jakobínskému ideálu „jednoho a nedělitelného" národa, který je pojat jako společenství rovných jednotlivců, a v žádném případě tedy ne skupin."

Ve francouzském politickém slovníku a v právní terminologii neexistuje pojem kulturní nebo etnická minorita. Aubin [2001] připomíná v analýze francouzské legislativy, že «gens du voyage»[7] nejsou, podle logiky republikánského konceptu občanství (a tedy podle francouzského práva) považováni za menšinu, na rozdíl od mnoha postkomunistických zemí. Francouzští zákonodárci nepoužívají pojem Tsiganes, natožpak Sinti, Gitan nebo Manouche, které evokují etnický původ. Tato skupina spadá pod legislativu, zaměřenou na kontrolu specifické životní strategie této skupiny pod hlavičku «gens du voyage».

Přehled francouzských etnonym a jejich dělení

Komunita kočovníků je silně vnitřně diferencovaná, což, jak jsme uvedli, komplikuje její přesné vymezení. Při konstrukci pojmenování lze vycházet z etnického původu, z fyzického vzezření, z příbuznosti používaných dialektů či z geografického hlediska. Současná apelace kočovníků je amalgamem všech těchto kritérií.

Belgický etnolog Reynierse [in Falque, 1987] rozlišuje dvě roviny etnonym.[8] Zavádí pojem *exonymum* pro pojmenování, které určitému etniku připisuje okolí, nehledě na to, zda se jedná o obecnou či vědeckou mluvu. Termín *endonymum* je výrazem pro pojmenování, kterým se označují skupiny samy.

Politika přístupu k menšinám s sebou nese nejen přijímání nových opatření, ale i vlastní, uzpůsobené jazykové označování těchto skupin. Liégeois [1979:12] shrnuje tyto proměny ve francouzském kontextu. V jazyce zákonodárců byli «Tsiganes» označováni nejprve jako Bohémiens – dobrodruzi a banditi, později jako tuláci a ještě později jako nomádi.[9] V další vlně byli označováni za bezdomovce. Toto označení inspirovalo další generaci zákonodárců

7 Kočovníci.

8 Společné pojmenování lidí se stejnou etnicitou, které působí jako vnější diferenciační znak, odlišující dané etnikum od jiných.

9 Český zákon o potulných cikánech z roku 1927 byl podobně nejednoznačný v otázce definice populace, na kterou se měl vztahovat. Ustanovení zákona se vztahovala na tzv. potulné Cikány, jimiž byli jednak kočovníci a jednak tuláci „žijící po cikánsku". Obě tyto skupiny byly pokládány za kočovné a potulné i tehdy,

k definici perifrází „osoby bez pravidelných příjmů, které by jim zaručovaly normální podmínky života“. Aktuálně používaným označením kočovníků je sousloví «gens du voyage».

| Kdysi bývaly karavany taženy koňmi, dnes je nahradila osobní auta | zdroj: http://mayvon.chez.tiscali.fr/ |

Ještě v roce 1949 měla mezirezortní komise problém definovat populaci, kterou se zabývá. Karine Braconier [1996:71] cituje: „Tato zpráva má za úkol definovat principy, které by se měly stát základem komunikace mezi administrativou a populací kočovného původu, která je známá pod jmény tsiganes, bohémiens, gitans[10], manouches, romanichels atd.“

Pokud se podíváme na tento vývoj podrobněji, vidíme jasně odklon od popisu kulturních atributů ke zvýrazňování sociálních příznaků romského etnika. Kočování je posouváno od sociální strategie k sociální „patologii“. V následující části článku se podíváme podrobněji na administrativní termíny, které jsou spjaty s kočováním a které se objevují v různých historických dokumentech.

Po příchodu do Francie v 15. století až do století osmnáctého, kdy byly známy první lingvistické výzkumy, které vnesly světlo do dohadů o původu romského etnika, byli Tsiga-

jestliže zčásti, hlavně v zimě, trávily život ve stálém bydlišti, tedy jestliže byly polousedlé. Hlavním nedostatkem tohoto úvodního článku byly blíže nerozvedené nebo vůbec chybějící definice základních pojmů. Zvláště pojmy „tulák“ a „cikánský způsob života“, jejichž výklad se ponechával praxi, byly neobyčejně široké a všeobecné. Takové formulace umožňovaly zakročit nejenom proti těm, na než se zákon vyloženě vztahoval, ale i proti těm, kteří měli trvalá bydliště a nevyhýbali se práci. [Nečas, 1999].

10 Toto označení etymologicky pochází z výrazu Egyptiens. Používají je katalánští a andaluští kočovníci. Ti se však velmi brzo usadili, v důsledku asimilační politiky Španělska, a exonymní název přijali za vlastní. Jejich kultura je silně hispanizovaná. Žijí ve Španělsku, v Portugalsku a na jihu Francie (Marseille, Perpignan). Názory na jejich příchod do Španělska se různí. Někteří romisté tvrdí, že přišli na Pyrenejský poloostrov přes Severní Afriku. Jejich oponenti dokazují na základě lingvistických analýz, že jejich dialekt obsahuje řecké a slovanské výrazy a tudíž byli Gitans součástí migračních vln přes Střední Evropu či Balkán. [Falque,1987]. O etymologii a historii dvou nejstarších exonym užívaných na půdě Evropy – a to obou paralelně už v Byzanci – pojednávají nejspolehlivěji přední byzantologové George Soulis a Ilse Rochowová. Jejich statě týkající se tohoto tématu jsou uveřejněny v českém překladu ve sborníku *Romové v Byzanci* [1998].

nes[11] nazýváni Bohémiens nebo Egyptiens. Tsiganes přichází do Francie po malých skupinkách, nejednalo se v té době tedy o nějaký masivní exodus. První zmínky v kronikách se objevují na počátku 15. století, jde však o záznamy z lokalit vnitrozemských, můžeme se tedy domnívat, že některé skupiny prošly na francouzské území nepovšimnuty již dříve. [Liégeois, 1995]

Henriette Asséo připomíná, že Tsiganes se do Francie dostávají ve zvláště pohnuté době: „První nomádské skupiny se ve Francii objevují v těch černých dnech vlády Karla VI., kdy se donekonečna prodlužovala stoletá válka. Fakt, že se na francouzském území objevili barbarsky vyhlížející cizinci, i když bez válečných úmyslů, nemohl u Francouzů v těžké době války vyvolat nic jiného než podezření a nepokoj." [Asséo, 1975:13]

Skupiny kočovníků tak byly v této nepokojné době považovány za bandy žoldnéřů, tuláků a zlodějů, které produkovala válka. V zájmu stabilizace rozložené francouzské společnosti se přistupovalo k paušálnímu odmítání všech cizích skupin. Tato počáteční nedůvěra bude Tsiganes provádět i v poválečných dobách.

Anonymní kronikář popisuje první příchod Tsiganes do Paříže takto: „...měli osmahlé tváře, kudrnaté vlasy a na jednom nebo obou uších jeden nebo dva stříbrné kruhy (...), ženy byly jedním slovem nejčernější a nejubožejší osoby, jaké jsme kdy ve Francii viděli..." [Asséo, 1975:14] Nedůvěru vzbuzoval i fakt, že se tito nomádi nedali přiřadit k žádnému geografickému území.

V 16. století přispěla morová nákaza k rozšíření mýtu, že špinaví Bohémiens[12] jsou původci a roznašeči zhoubných chorob. V tomto století se začíná formovat sociální struktura kočovníků, jejich životní strategie, zaběhlé cestovní trasy jednotlivých rodin během roku a tradiční církevní setkání širokých komunit. Historička Henriette Asséo podotýká, že právě v této době se tvoří rigidní sociální struktura: „Pomocí procesu povrchní akulturace se vždy Bohémiens přizpůsobili jazyku, víře a sociálním konceptům zemí, kterými procházeli, to vše proto, aby co nejlépe ochránili svoji vlastní kulturu." [Asséo, 1975:20]

11 Označení Tsigane je běžně používané v odborných textech a není akademickou veřejností vnímáno jako pejorativní. Objevují se však hlasy, jak ze strany vědců tak od příslušníků romské a „kočovnické" elity, že se jedná o „gádžovský" konstrukt, který má ve slovanských jazycích negativní konotaci v souvislosti s genocidou Romů během 2. světové války, kdy pod tímto označením zahynulo téměř půl milionu Romů, Sintů a Manušů v koncentračních táborech. Akademická francouzská veřejnost se však brání, že jde o jediné zastřešující označení bez pejorativní konotace.

12 V 15. století v prvních migračních vlnách do Západní Evropy přicházely rovněž skupiny Romů z území dnešní České republiky. Tyto skupiny nesly průvodní ochranné listy vydané římským císařem a králem českým Zikmundem Lucemburským. Protože obyvatelé Francie považovali tyto Romy za poddané českého krále, nazývali je Bohémiens – obyvatelé Čech (Francouzsky překlad slova *Čechy* je *la Bohème)*. Podobné listiny vydávali panovníci maďarští a polští.

V roce 1606 král Jindřich IV. jako reakci na řadu stížností přikazuje rozpuštění skupin Bohémiens a zakazuje jim, pod hrozbou tělesných trestů, sdružovat se ve skupinách větších než čtyři osoby. [Liégeois, 1978] Dnešní rozpolcenost mezi akceptací folklóru a odmítáním marginality „cikánské" populace má kořeny již v této době. Přestože král vydává edikty k potírání Bohémiens, ve stejné době jsou tanečníci z řad Bohémiens a Egyptiens[13] zváni, aby tančili na královském dvoře.

| Parkoviště pro karavany bývají často úředně situovány v blízkosti skládky | zdroj: http://mayvon.chez.tiscali.fr/ |

V roce 1682 král Ludvík XIV. vydává královskou vyhlášku proti Bohémiens, která kromě postihování samotných kočovníků upozorňuje šlechtu na vypsání sankcí, pokud na své půdě poskytnou útočiště „nomádům". I zde vidíme slučování etnicity Bohémiens s kočovným způsobem života. Muži jsou posíláni na galeje a ženy musí „přestat žít jako bohémiennes." [Liégeois,1978:19]

V 17. století vznikají ve Francii, ale i v jiných zemích Evropy, internační domy pro chudé.[14] V Paříži byl otevřen Veřejný špitál, do kterého byli umisťováni i kočovníci z řad Bohémiens. Příčiny vzniku těchto domů popisuje Michel Foucault [1993:42]: „Ono gesto dává řád určitému složitému celku, který zahrnuje novou citlivost vůči bídě a povinnostem podpůrné péče, nové formy reakce na ekonomické problémy, nezaměstnanost a povalečství, novou etiku práce a také sen o autoritářské obci, jež cestami nátlaku propojí mravní povinnosti s občanským zákonem." Posledně zmiňovaný zákon se poprvé týká i dětí. Pokud nebudou schopny práce na galejích, budou internovány právě v těchto špitálech k převýchově.[15] [Liégeois, 1978:19]

13 Označení Egyptiens se používalo paralelně s termínem Bohémiens. Jazykovým vývojem se v evropských jazycích vžilo Gitanos ve Španělsku, Egypcios v Portugalsku apod. Ve středoevropském kontextu se termín egyptští Cigáni vžil v sedmnáctém století pro západoevropské skupiny, které po vyhnání z německých oblastí hledaly útočiště v Uhersku. [Jurová, 2002].

14 srovnej Mareš, Petr: Sociologie nerovnosti a chudoby, Slon, Praha, 1999 kapitola Podoba chudoby a vztah společnosti k chudobě v předindustriální Evropě, str. 80-94.

15 V českých obcích, kde byli dopadeni potulní Romové bez prokazatelných zdrojů obživy, ponechávaly se k prozatímnímu chudinskému zaopatření pouze jejich děti a mládež, zatímco dospělí byli předáváni soudům k trestnímu stíhání podle zákona o tuláctví č. 89/1885 ř. z. [Nečas, 1999:52].

Na konci 17. století jsou kočovníci považováni za (a)sociální živel, jehož hlavními hříchy jsou kočování a zahálka. Nejsou vnímáni jako skupina, kterou by pojily etnické či kulturní charakteristiky. Jean-Pierre Liegéois [1978] připomíná, že „koncept rasizmu a jeho premis je až dílem 18. století. Člověk se tedy v této době nerodí jako Tsigane, ale stává se na základě životního stylu Bohémien." „Cikáni" jsou tedy pronásledováni pro svou marginalitu a ne kulturní odlišnost. Kočovníci jsou postihováni na základě zákonů o tuláctví a žebrotě. Trestány byly i osoby, které jim daly almužnu, a to dvěma dny nucených prací.

V 17. století také nastávají masivní deportace osob odsouzených za trestný čin do kolonií jako Martinique nebo Louisana. Přitom jsou deportovány četné kočovnické rodiny obviněné z žebráctví a potulky.

Na konci 18. století mění myšlenkové zázemí humanismu pojetí marginality a „z divochů se stávají primitivové, které je potřeba civilizovat." [Liégeois, 1978:25] V roce 1764 byla vydána nová vyhláška, která poprvé přikazuje kočovníkům, aby si našli trvalá bydliště, a v místě bydliště práci.[16]

Ani 19. století není kočování nakloněno. V roce 1810 je do Trestního zákoníku zapsáno tuláctví jako trestný čin stejně jako žebráctví. Pod vedením ministra policie je připravena vyhláška, která nařizuje internaci všech osob, které nemají trvalé bydliště, a tudíž nemohou být považovány za občany ani využívat práva z občanství vyplývající. Na základě této vyhlášky bylo v Pyrenejském kraji v noci z 6. na 7. prosince 1810 internováno 475 osob. [Foletier, 1973] Internace kočovníků pokračuje i v dalších desetiletích a sankce se stupňují v osmdesátých letech 19. století, především v souvislosti s migrační vlnou Romů z Východní a Střední Evropy. Přestože s jejich příchodem do Francie je spojena romantizující móda „cikánské" hudby a kabaretů, kulturní odlišnost nové migrační vlny ještě vyostřila volání veřejnosti po přísnějších zákonech.

Legislativa 20. století

Francouzský právní systém je z perspektivy našeho tématu zajímavý ve dvou rovinách. Specifičnost francouzského právního systému v kontextu Evropy vyniká především při ratifikaci mezinárodních dokumentů.[17] Druhou rovinou je srovnání právního systému Francie s nepsaným systémem norem a pravidel kočovných společenství.[18]

16 Královská vyhláška z 3. srpna 1764, Recueil des Edits, svazek IV, strana 417.

17 Francouzské právo inspirované osvíceneckými myšlenkami universalismu považuje za svůj objekt pouze individua-občany. Nezabývá se tedy skupinami, které jsou definovány partikulární příslušností. Toto chápání práva vedlo například k odmítnutí několika mezinárodních právních dokumentů, které zajišťovaly právní

V následující části představím přehled zákonů a jejich vliv na životní podmínky kočovníků. Zatímco zákon z roku 1912 se snažil kočovníky oddělit a vzdálit od majoritní populace, zákon z roku 1969 byl zákonem asimilačním. Neúspěšný pokus o řešení problematiky bydlení zákonem z roku 1990 byl korigován v roce 2000. Poslední zákon, který se zabývá kočovníky, tentokráte z hlediska vnitřní bezpečnosti státu, je zákon z roku 2002.

Zákon z roku 1912

Zákon O provozování kočovných živností a úpravě pohybu nomádů[19] z roku 1912 je veden logikou podezřívavosti a nedůvěry ke kočovníkům. Jeho schválení je výsledkem politiky, která se snaží zavést „všeobecný dohled nad nomády" kočujícími na francouzském území. [Aubin, 2001] Tento dohled měl být zabezpečen především zavedením speciálního identifikačního průkazu – antropometrické knížky.

Co předcházelo přijetí zákona 1912

V roce 1897 byla z popudu ministra vnitra[20] zřízena mimoparlamentní komise, která měla na základě podkladů sčítání lidu z roku 1885 najít způsob, jak lépe kontrolovat osoby bez trvalé-

ochranu menšinám. Francie příslušníkům menšin poskytuje ochranu v rámci ochrany práv občanů. Příkladem tohoto postoje může být odmítnutí ratifikace dokumentu „Rámcová dohoda o ochraně národnostních menšin", který vypracovala Rada Evropy. Podle francouzské strany jsou myšlenky obsažené v dokumentu neslučitelné s francouzskou Ústavou a Ústavní rada rozhodla, že „principy nedělitelnosti republiky, rovnosti před zákonem a nedělitelnosti národa nejsou kompatibilní s prosazováním kolektivních práv jakýchkoliv skupin, definovaných jako kulturní, jazyková nebo náboženská komunita." [Rozhodnutí no 99-412 DC z 15. června 1999, Journal *Officiel de la République Française* publikováno 18. června 1999, str. 8964.] Francie patří spolu s Tureckem mezi státy, které podepsaly, ale neratifikovaly Evropskou chartu regionálních a menšinových jazyků poté, co francouzský Ústavní soud zamítl žádost v roce 1999 s odůvodněním, že „uznání partikulárních práv, např. jazykových žadatelů z řad menšin, by nebylo v souladu s Ústavou Francouzské republiky." [Aubin: 2001:31].

18 Ve francouzském pojetí multietnického soužití jsou kočovníci, respektive «Tsiganes», považováni za sociálně marginalizovanou populaci a hledisko jejich kulturní identity je zatlačeno na okraj. V souvislosti s přijetím zákona o podomním prodeji v roce 1972, který výrazně omezil možnosti profesního uplatnění kočovníků, je Michel Massenet (předseda Úřadu pro populaci a migraci při ministerstvu práce, zaměstnanosti a populace) na semináři „O populaci nomádského původu" označil za strůjce vlastní marginality: „Nomádi nemohli, nebo nechtěli realizovat hlubokou přeměnu svého chování, která implikuje přechod od nomádské civilizace k civilizaci usazené společnosti." Doplňuje, že: „...u těchto skupin vidíme často charakteristické rysy sociální marginality: segregační chování, analfabetismus, profesní nestabilitu, lenost vedoucí k delikvenci, neznalost a ignorování zákonů, žebrátví, alkoholismus a prostituci." [in Liégeois, 1980:29] V roce 2002 byl přijat zákon navržený ministrem vnitra, který «gens du voyage» zařazuje do stejné kategorie jako prostitutky a žebráky.

19 Zákon z 16. července, Journal Officiel (dále jen JO) publikován 19. července 1912, p. 6410-6411.

20 Louis Barthou.

ho bydliště a jak zabránit zločinům kočovníků. Sčítání lidu bylo zaměřeno právě na zjištění počtu „nomádů, bohémiens a tuláků". Starostové, policie a velitelé polních stráží byli vyzváni, aby zjišťovali přímo od „šéfů kočovných band", které křižují Francii, jejich aktivity a záměry. [Declite, 1995] Poslanci[21] rovněž vyzvali vládu: „...aby zajistila bezpečnost měst i venkova a zabránila vpádu kočovnických band do země."

Závěry mimoparlamentní komise[22] zněly takto: „Nomádi etnického původu jsou velmi nebezpeční (...) a cca 25 000 nomádů v bandách kočuje po Francii." Přestože „kočování v bandách" nesplňuje podmínky trestného činu tuláctví,[23] komise vyzvala parlament k vytvoření zákona, který by do tuláctví zahrnoval i „Romanichels" (mají bydliště, i když ne trvalé, i zdroj obživy). Komise rovněž navrhla, že orgánem, který by vykonával kontrolu nad nomády, by měla být policie. Zde je poprvé zmíněna myšlenka „venkovské policie".

Nedostatek policistů, kteří tuto kontrolu měli vykonávat mimo města, byl nazýván „policejní pouští". Situaci mělo v roce 1907 vyřešit zřízení mobilních jednotek soudní policie. Nově zřízené jednotky měly jako hlavní úkol identifikovat kočovníky, a přestože kočování nebylo v té době trestným činem, přistoupilo se ke zřízení státního archivu kočujících osob, které byly do archivu zařazovány, aniž jim bylo prokázáno spáchání trestného činu. Policejní iniciativa inspirovala v následujících letech zástupce moci k uzákonění již prováděných praktik. Nový francouzský prezident Clemenceau nařídil policistům oběžníkem z 4. dubna 1907 fotografovat a identifikovat, a to pokaždé, když k tomu budou mít legální příležitost, tuláky a romanichels a poslat je na generální kontrolu, založenou na antropometrické metodě, fotografování a identifikaci.

Veřejné mínění bylo na tento zákon připraveno a rozproudily se debaty, které vyústily k přijetí zákona O provozování kočovných živností a úpravě pohybu nomádů.

Konec 19. století byl také poznamenám migrační vlnou Romů z východní a střední Evropy. Bývalý premiér Francie Georges Clemenceau romské imigranty nazýval „potulnými osobami, většinou bez vlasti" [Declite, 1995]. Migrační vlny upevnily nejistotu majoritního obyvatelstva a znovu zviditelnily problematiku kočovníků /Tsiganes ve vztahu k francouzskému občanství.

Problematické vymezení objektů zákona

Zákonodárci, vědomi si tradice nedělitelnosti francouzského národa na etnické a kulturní menšiny, v zákoně kočovníky nevymezují na základě etnického kritéria, ale na základě kritéria

21 Poslanecká rozprava, publikováno v JO z 30. října 1907, p. 1972.
22 Publikováno v JO z 21. března 1898, p. 1940.
23 Tulák je definován jako osoba, která nemá bydliště, zdroj obživy, zaměstnání ani profesi.

ria sociálního, tedy podle způsobu života. Podtext etnického vymezení však zaznívá v průběhu legislativních debat. Slova jako Bohémiens, etničtí tuláci, znak rasy apod. zaznívají na půdě Národního shromáždění velmi často. Důkazem toho je záznam z rozpravy poslanců, kterou cituje Declite [1995:26] ve svém článku:

M.Jourde, poslanec: Podle čeho se pozná Romanichel?

Odpovědi poslanců: Je to nomád, co nic nedělá. Jezdí na zimu na jih a v létě na sever...

David Fernand, poslanec: Poznáme je podle následujících znaků: jedná se především o rasové znaky, které znáte stejně jako já...

M. Jourde (přeruší svého předřečníka): Na těchto základech nelze postavit zákon.

David Fernand: Přiznám se, že jsem si nepřipustil tuto otázku, ačkoliv byla položena již dávno občany, na nás je teď nalézt řešení.

Po této rozpravě bylo navrhnuto uzákonit preventivní řešení, tedy důslednou kontrolu kočujících osob. Poslanci nemohli přesně definovat cílovou populaci na základě jejího etnického původu, přistoupili tedy na řešení spočívající na důkladné a systematické kontrole kočujících jednotlivců. Premiér George Clemenceau[24] vysvětluje s odvoláním na porušování společenských norem: „Jsou to většinou cizinci (sic), nemají žádný status (état civil), nemají trvalé bydliště, nevykonávají žádné povolání...“ [Liégeois, 1979:2]

Návrh zákona obsahuje zásadní posun: tulákem se stává každý, kdo nemá trvalé bydliště, i když v předchozích letech nějaké bydliště měl nebo bydlí v karavanu. Motivy pro vytvoření zákona o nomádech, které zákonodárce Etienne Flandin[25] kvalifikuje jako tuláky etnického charakteru, ozřejmil tento poslanec během debaty v Senátu[26]: „...Tito «vagabonds de charactère ethnique»[27], kteří žijí na našem území, jako by ho dobyli, kteří nechtějí znát pravidla hygieny ani předpisy našeho občanského práva a kteří se stavějí pohrdavě i k našemu trestnímu a daňovému zákonu (...), Bohémiens terorizují náš venkov, který beztrestně drancují.“

Kontrolní a administrativní opatření vyplývající ze zákona z roku 1912 udělala z kočujících Tsiganes „občany druhého řádu“ [Declite, 1995:1] a tato diskriminační nařízení platila až do roku 1976, kdy byl zákon částečně novelizován. Kočovníci musí hlásit každý svůj přesun, musí mít u sebe specifické dokumenty a na policii složku s fotografiemi a otisky prstů.

24 Předseda francouzské vlády 1906-1909 a 1917-1920. Do národního shromáždění zvolen 1871.
25 Profesor občanského práva v Alžíru, později generální prokurátor v Paříži, autor biografie o Alexis de Tocqueville a dalších publikací, např. Recidiva a způsoby jak jí předejít (*Récidive et les moyens de la prévenir*).
26 Senátní debata 10. Března 1911, citováno in Aubin, 2001:27.
27 Tuláci etnického původu.

Tato právní úprava se stala legislativním zarámováním internace kočovníků romského původu po roce 1940.

Vyhláška z roku 1940[28] zakazuje: „...s okamžitou platností kočování na celém území Francie"... přikazuje rovněž... „zajistit osoby bez trvalého bydliště, bez vlasti a zaměstnání, tedy všechny nomády, jejichž vymezení nejdeme v třetím odstavci zákona z roku 1912."

Zákon z roku 1912 rozlišuje tři typy kočovníků

Po vypuštění etnických kritérií ze zákona by se mohlo zdát, že přímá souvislost s diskriminací Tsiganes jako etnické skupiny neexistuje. Z analýzy vichistického režimu však jasně vyplývá, že právě tato legislativní úprava umožnila internaci Tsiganes na základě administrativních kartoték o vystavení dokladů. Právník Marcel Walin v roce 1950 v souvislosti se zákonem z roku 1912 píše: „Přes svoje pojmenování a první dva paragrafy týkající se kočovných profesí a trhovců se jedná jednoznačně o zákon určený k ochraně před obecným ohrožením, které představují Bohémiens, Romanichels nebo Tsiganes." Následující výčet přibližuje kategorizaci osob a také opatření, která z této kategorizace plynou: kočující osoba s trvalým bydlištěm (1), osoby bez trvalého bydliště, s francouzským občanstvím, které kočují po francouzském území za účelem vykonávání profese (2), osoby bez trvalého bydliště, ať jsou jakékoliv národnosti, a kočující po francouzském území, kteří nespadají do žádné z předchozích kategorií, i když mají zdroje nebo předstírají vykonávání profese (3). Na osoby spadající do poslední skupiny se vztahují všechna nová kontrolní opatření. Není bez zajímavosti, že právě zápornou definicí této kategorie (kteří nespadají do žádné z předchozích kategorií) se zákonodárcům podařilo přesně vymezit etnickou skupinu Tsiganes, aniž by při její charakteristice museli odkázat na její etnicitu.

Nová administrativní a policejní opatření

V zákoně jsou určeny v souladu s kategorií osob i formy a metody kontroly a rovněž sankce v případě neuposlechnutí nařízení. Prostředky kontroly a dohledu jsou nejpřísnější pro třetí kategorii osob, kam spadají etničtí Tsiganes. Zatímco trhovci potřebují pouze «carnet d'identité» (stav, fotka, podpis), je každý občan spadající do třetí kategorie povinen mít u sebe speciální identifikační doklad. Rodina či skupina, která kočuje pohromadě, musí mít navíc identifikační doklad skupiny, a je tedy kontrolována jako skupina. Hlavní změnou v chápání kočování však je, že od kontroly pohybu se postoupilo ke kontrole osob. Vláda se podle zjištění Jeana-Pierre Liégeois [1979] inspirovala myšlenkou krále Ludvíka XV., který v roce

28 Vyhláška z 6. dubna 1940, JO 9. duben 1940, p. 2600.

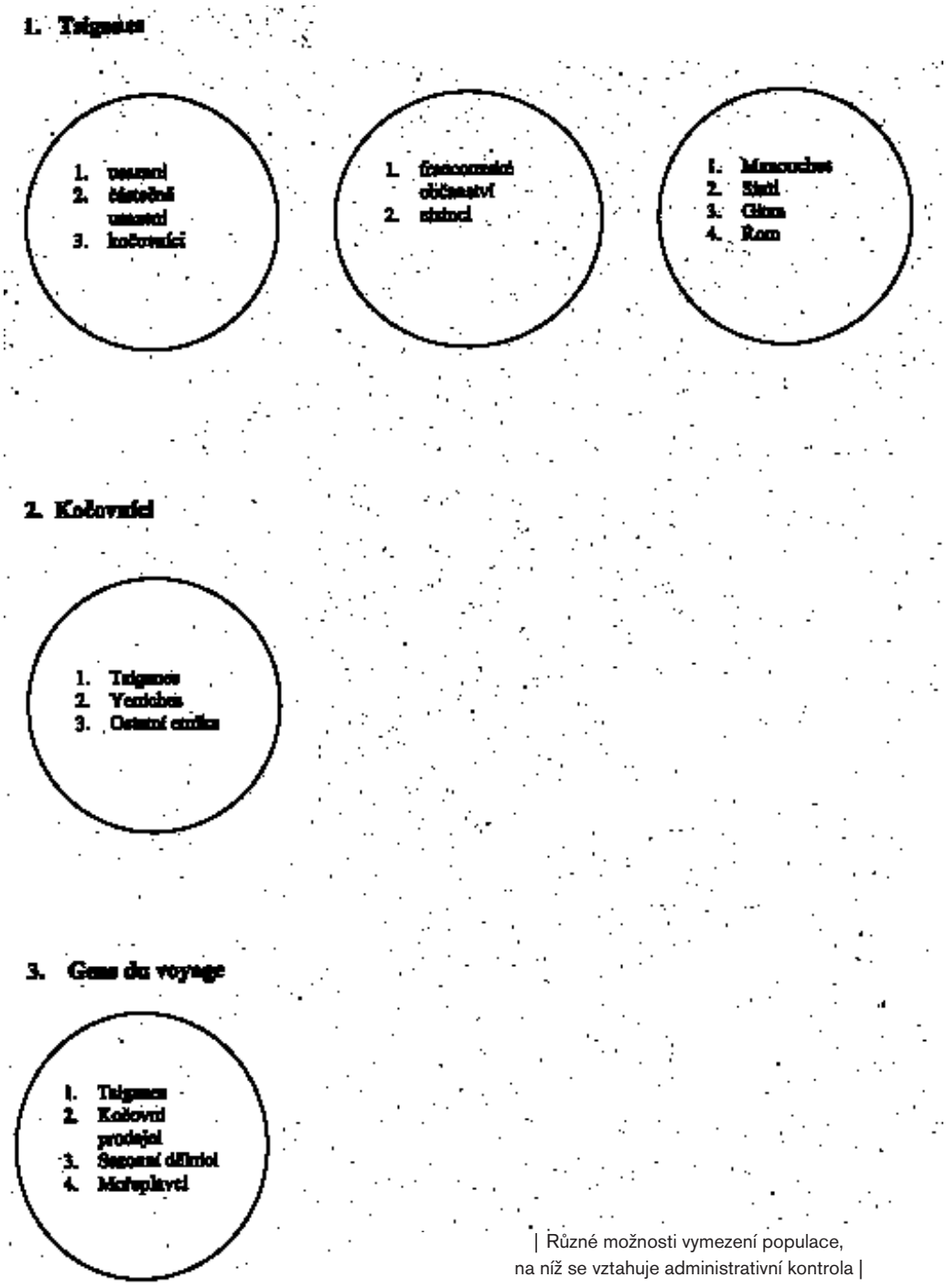

| Různé možnosti vymezení populace,
na níž se vztahuje administrativní kontrola |

1724 nechal zavést identifikační průkazy pro Bohémiens. Všimněme si tedy podrobněji tří nově zavedených administrativních dokumentů: antropometrické knížky, kolektivní knížky a povolení k pohybu.

«Carnet anhropometrique» – antropometrická knížka

Opatřením, které omezuje svobodu pohybu a vyčleňuje kočovníky do zvláštní kategorie občanů je zavedení tzv. antropometrické knížky.[29] Antropometrická metoda zavedená Alphonsem Bertillonem znamenala revoluci v identifikaci osob na základě jejich fyzických znaků a odlišností. Tato nová metoda umožnila systematickou kontrolu kočovníků. Zavedení antropometrických knížek aplikovalo metody kriminalistiky na kočovnickou populaci preventivně a tím ji označilo plošně za potenciální zločince.

Michel Foucault [2000:202] říká o vzniku „politické anatomie": „Lidské tělo vstupuje do mašinérie moci, která jej prohledává, rozmontovává na části a znovu skládá. Tak se rodí politická anatomie, která je právě tak mechanikou moci, ta definuje, jak lze působit na tělo druhých nikoli pouze proto, aby dělali to, co se od nich žádá, ale proto, aby jednali tak, jak se po nich chce spolu s technikami, jimiž se určuje rychlost a účinnost."

| Individuální antropometrická knížka |
zdroj: http://mayvon.chez.tiscali.fr/ |

Antropometrická knížka byla vystavena francouzským občanům starším třinácti let, na které se zákon vztahoval. Dokument obsahoval následující údaje: křestní jméno, příjmení, přezdívka, pod kterou je osoba známa, rodinný stav, výška, výška trupu, rozpětí paží, výška a šířka hlavy, šířka obličeje, délka pravého ucha, délka levého prostředníčku a ukazováčku, délka levého lokte, barva očí, otisky prstů obou rukou, dvě fotografie (profil, face).

Držitelé antropometrické knížky museli tento doklad předložit při přícho-

29 Existenci obdobného postupu na území České republiky dokládá Nečas. Po sčítání kočovných a potulných Romů v době 1.června 1925 do 15.srpna 1929 byly Romům vydány cikánské legitimace. [Nečas, 1999:62]

du na území obce, na komisařství, kde obdrželi pobytová víza. Před opuštěním obce musely tyto osoby zažádat o ukončení platnosti víza. Bez tohoto dokladu se nesměly vzdálit více než několik metrů od vozu a karavany mohly opouštět pouze od úsvitu do soumraku. Toto opatření výrazně přispělo k stigmatizaci a exkluzi kočující populace.

«Carnet collectif» – kolektivní knížka

Antropometrická knížka splňovala představy veřejné moci o kontrole kočovníků tím spíše, že její držitel se jí musel prokazovat komisaři nebo starostovi vždy při příjezdu a odjezdu z obce, kde se chtěl zastavit. Vedle individuálního průkazu existoval i kolektivní doklad (carnet collectif). Ten musel předložit šéf skupiny, jež kočovala společně. Skupina, která jednou na komisařství při vydání dokladu oznámila, že patří do širšího příbuzenského svazku, musela, nehledě na svoji vůli či své momentální potřeby, kočovat nadále vždy dohromady. Všechny rodinné události jako svatba, narození dítěte či úmrtí člena rodiny musely být zaneseny do kolektivní knížky. Kolektivní knížka totiž obsahovala soupis všech členů rodin a popisovala jejich vzájemné příbuzenské vztahy. Musely sem být zanášeny děti od dvou let, a to i s otisky prstů.

Dalším opatřením vyplývajícím z tohoto zákona bylo označení každého karavanu či obytného přívěsu speciální státní poznávací značkou, která musela být rovněž zanesena do kolektivní knížky. Nově zřízené kolektivní doklady spolu s antropometrickou knížkou usnadnily práci nacistickému režimu při sčítání kočovníků před jejich deportací.

| Antropometrická knížka, která byla vystavována i dětem, obsahovala mimo jiné i otisky prstů |
zdroj: http://www.memoire-net.org/article.php3?id_a |

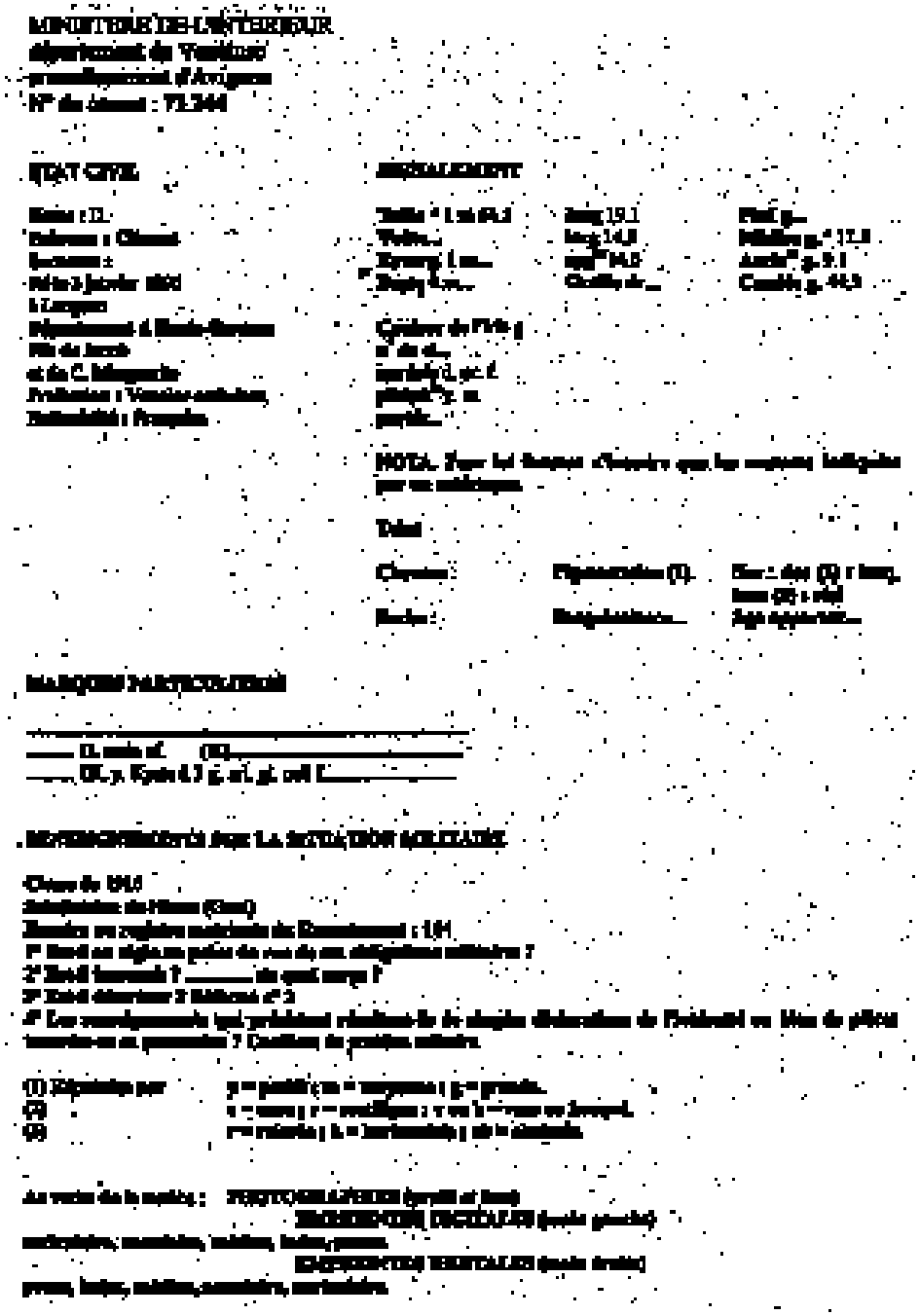

| Antropometrická knížka, kterou museli nosit kočovníci podle zákona z roku 1912, administrativní zápis |

«Titre de circulation» – povolení k pohybu

Zákon z roku 1912 zavádí povinnost pro všechny kočující osoby zažádat navíc o povolení k pohybu («titre de circulation»), které tehdejší zákonodárci považovali za kompromis mezi omezením svobody „nomádů" a ochranou veřejného pořádku. Předešlé zákony, nevztahující se přímo na «Tsiganes», ale zaměřující se na tuláctví, nebyly dostatečně účinné, a tak se zákonodárci v roce 1912 rozhodli tyto represivní zákony změnit na zákony o preventivním dozoru.

Francouzský právní systém stál vedle identifikace „nomádů"[30] před problémem, jak řešit a regulovat jejich kočování na straně jedné a straně druhé usměrňovat možnosti zastavení a parkování, které, podle mnohých místních úřadů, narušovalo veřejný pořádek.[31]

Aubin [2001] nachází v logice zákonodárců, kteří připravovali tento zákon, následující sylogismus: „Francouzské občanství je definováno skrze rovnováhu mezi právy a povinnostmi. Nomádi se z něj vylučují sami tím, že neplní povinnosti občanů republiky, jejichž plnění by jim dovolilo plně se integrovat do národní komunity. Proto na ně budeme aplikovat zvláštní právní režim." Tento zákon zůstal v platnosti padesát osm let.

Světové války

První světové válce předcházel francouzsko-pruský konflikt z roku 1870, kdy mnoho kočovníků z Alsaska-Lotrinska[32] přešlo do Francie. Po vypuknutí první světové války byli kočovníci z této oblasti internováni v táborech na jihu Francie, a to především pro jejich německou národnost. V táborech jsou však podle dokladů internováni i kočovníci s francouzským ob-

30 Nomades – nomádi, označení používané v legislativě do roku 1969. Začíná se v legislativním kontextu objevovat na konci 19. století, kdy poslanci chtějí odlišit kočující Tsiganes od tuláků a žebráků. Přesnou definici „nomade" najdeme v zákoně z roku 1912: Za nomády jsou považováni: „Romanichels, bohémiens a všichni tuláci etnického charakteru, bez země, bez určení rasy, každopádně ne francouzské národnosti, ať mají či nemají příjmy a ať vykonávají nějakou profesi či nikoliv." Přestože většina z těchto nomádů měla francouzské občanství, senátoři při rozpravě navrhovali: „Počkat na mezinárodní dohodu, která by umožnila poslat tyto osoby do země jejich původu (sic), do té doby je však nutné proti nim přijmout bezpečnostní opatření." [Liégeois, 1979:3]

31 Ctibor Nečas [1999] poukazuje na nedokonalost prvorepublikových českých zákonů. Jeho kritika by se stejnou měrou mohla vztáhnout i k situaci ve Francii po roce 1912: „Ustanovení zákona o potulných cikánech z roku 1928 se dostávala do rozporu s ústavně zaručenou rovnoprávností občanů a byla převážně kárného charakteru. Policejní soupisy, cikánské legitimace, kočovnické listy a další administrativní formální prostředky diskriminovaly především kočovné a potulné Romy, mohly se však v některých případech aplikovat i na romskou populaci jako celek."

32 Alsasko-Lotrinsko, území připojené k Německu po prusko-francouzské válce 1870-1871, zahrnovalo Alsasko a třetinu území Lotrinska. Od roku 1879 mělo vlastní zemskou správu. Alsasko-Lotrinsko mělo strategickou důležitost pro Francii i pro Německo. Po navrácení Francii v roce 1919 byla jeho německá správa dočasně obnovena v roce 1940.

čanstvím. Emmanuel Filhol [2003], který analyzoval dopisy kočovníků internovaných během první a druhé světové války, cituje místní archivy:[33] „Zavírání rodin nebo izolovaných Tsiganes má několik motivů – neplatnost víz v antropometrické knížce, neidentifikovaná národnost, porušení zákona z roku 1912, rušení veřejného pořádku, tuláctví apod." Přestože z dopisů internovaných kočovníků vyplývá, že příslušníci jejich rodin bojovali jako francouzští vojáci, jsou francouzskými úřady kvalifikováni jako cizinci a „sociálně-patologičtí" jedinci.[34]

V roce 1940[35] a 1941[36] byl zákon z roku 1912 doplněn oběžníky, které situaci kočovníků ještě více zhoršily. Od roku 1940 až do osvobození Francie v roce 1945 bylo internováno 3000 kočovníků a stovky osob byly deportovány do Polska a Německa. [Hubert, 1997] Zátah na „nepřizpůsobivé jedince" kulminoval na podzim 1942, kdy bylo v táborech Montreuil-Bellay a Maine-et-Loire internováno tisíc osob. Většina internačních táborů (25) byla v okupované zóně, dalších pět bylo v zóně Francouzského státu. Na základě zákona z roku 1912 tyto oběžníky, které podepsal ministr vnitra vichistické[37] republiky, rozšiřovaly pravomoc starostů zakázat kočovníkům pobyt na území jimi spravované obce. Mezi mnohými můžeme citovat nařízení starosty města Ansouis[38] z 22. března 1943: „Tulákům, kočovníkům a bohémiens a všem nomádům bez výjimky, ať už kočují izolovaně nebo v tlupách, je pobyt a táboření na území obce s okamžitou platností zakázán."

Oběžník z roku 1941 rozpracovává kontrolu nomádů, kteří jsou držiteli dokladů o francouzském občanství. Podle autorů vyhlášky by mohli parazitovat na stávajícím režimu z tohoto titulu. Autoři oběžníku proto upřesňují, že „...osoby, které jsou držiteli antropometrické knížky, nesmí za žádných okolností vlastnit jiný identifikační doklad." Kočovníci jsou tak zbaveni možnosti prokázat francouzské občanství a stávají se cizinci ve svém vlastním státě. [Aubin, 2001] Emmanuel Filhol [2003:36] cituje žádosti občanů, aby byli kočovníci ale i usazení Tsiganes z jejich obce deportováni: „...tato situace znepokojuje celou obec a my

33 Krajský archiv oblasti Creuse, RO 169 (168-178), tábor v Ajainu, osobní složky internovaných.
34 Josephe Vintresstien, internovaný v táboře Crest, Drome, píše v žádosti o propuštění: „Všechny mé děti se narodily ve Francii a já pocházím z Alsaska, jsem zavřený v táboře Crest v Drome a protože můj syn slouží v 17. linii, 30. kompanii, v batalionu v Bellefortu, chtěl bych, vážený pane prefekte, abyste mi dal svobodu a dovolil mi jet k sestře..." [Filhol, 2003: 28].
35 JO z 9. dubna 1940, str. 2600.
36 JO z 20. ledna 1941.
37 Pod náporem německé ofenzívy francouzská vláda na jaře 1940 kapitulovala a území Francie bylo rozděleno na severní zónu okupovanou německou armádou a jižní část pod správou H. P. Pétaina. V letech 1940-1944 sídlila kolaborantská vláda ve Vichy, odkud spravovala neokupovanou zónu jižní Francie, tzv. Francouzský stát.
38 Obec v Jižní Francii, 50 km severně od Marseille.

vás prosíme, pane prefekte, abyste zvážil zařazení těchto osob do kategorie nomádů, a jako takové je poslal do internačního tábora v Mérignacu." V archivech jsou evidovány stovky dopisů, ve kterých kočovníci žádají o propuštění. Jako důvody nejčastěji uvádějí, že jsou francouzští občané nebo že jsou obchodníci a ne nomádi: „... je tu zavřený i můj bratr a jeho šestiletý syn. Oni jsou také Francouzi. Jsou nešťastnější než psi, protože to je hanba takhle zacházet s Francouzy."

Diskriminační zákon z roku 1912 pochopitelně za druhé světové války zrušen nebyl, naopak byl zpřísněn, jak bylo ukázáno výše. Zrušen byl až zákonem z roku 1969. Ani ten však neanuloval všechny diskriminační praktiky, jak uvidíme v následující kapitole.

Zákon z roku 1969[39]

Zákon umožňující vykonávání kočovných profesí a určující společenský pořádek, aplikovatelný na putující osoby bez domovské příslušnosti a trvalého bydliště, obsahuje prvky diskriminace i přes mnohé úpravy předchozích zákonných předpisů. Tento zákon totiž přejímá rozdělení kočovníků podle „míry potenciální nebezpečnosti při ohrožování veřejného pořádku, to znamená podle míry nomadismu." [Fatout, 2000:14] Obhájce nového zákona poslanec Pierre Join-Lambert vysvětluje, že: „...vyplývá z logiky věcí, že lidé bez trvalého bydliště by měli být podrobováni speciálnímu dohledu a kontrole."

Nový zákon zavádí administrativní definici osob, když pro kočovníky používá označení «gens du voyage».[40] Nový zákon odstranil antropometrickou knížku pro její rasistický charakter (čtyřiadvacet let po skončení 2. světové války), avšak duch dohledu a kontroly zákona z roku 1912 přetrvává i v novém textu. Byla například zachována administrativní kontrola kočování v podobě povinnosti žádat o povolení k pohybu.

39 Zákon č. 69-3 z 3. ledna 1969, JO z 5. ledna 1969, str. 146.

40 Na Francouzském území žije podle oficiálních údajů 300 000 «gens du Voyage». Mezi kočovníky je zahrnuta veškerá «population tsigane», tedy i ta usazená. Paradoxně jsou sem počítáni i romští žadatelé o azyl. Patří sem však i populace žijící kočovným způsobem života, která nemá romský původ (např. Yeniches). Zákonodárci sáhli pro termín do světa poezie, kde ovšem označení «gens du voyage» bylo pouhou metaforou. Poslanec Charles de Cuttoli v senátu v roce 1977 shrnul záměry zákonodárců takto: „Naše země je po právu svázána s dodržováním lidských práv a svobod. Navrhujeme vám tuto skutečnost potvrdit v souvislosti s populací, která je v naší zemi defavorizována: nomádi a trhovci, ti, kterým básnici připisovali poetická jména «gens du voyage» nebo synové větru (...) Nedůvěra k těmto osobám se promítá do jejich legálního statutu, který je pro ně ponižující a urážlivý, zvláště pro kumulaci administrativních kontrol." V oficiálním dokumentu bylo toto označení poprvé použito v oběžníku ministra vnitra z roku 1978, který se vztahoval k situaci nomádů. Termín se od tohoto roku začal používat i se zpětnou platností a termín nomád se pomalu vytrácel. Z nedostatku jiných oficiálních označení a absence jednotného čísla, začali administrativní a sociální pracovníci, podobně jako učitelé, užívat těžko přeložitelná odvozená spojení jako: «mère du voyage» – kočovnická matka, «enfant du voyage» – kočovnické dítě, «population du voyage» – kočovná populace apod.

«Titre de circulation» – povolení k pohybu

Od dohledu, který byl založen na kontrole jednotlivců, se přechází k důraznější kontrole pohybu osob zachováním dokladu Povolení k pohybu («titre de circulation»). První kategorie osob, na které se tento zákon vztahuje, jsou pojízdní obchodníci s trvalým bydlištěm: zákon jim ukládá pouhé přihlášení jejich profesní činnosti. Další tři kategorie lidí, kteří musí zažádat o povolení k pohybu, tvoří osoby bez trvalého bydliště. Absence trvalého bydliště je považována za porušení norem a je preventivně sankcionována zvláštním legislativním opatřením.

Každá osoba starší šestnácti let, která je víc než šest měsíců bez trvalého bydliště, musí požádat o povolení k pohybu. Doba platnosti tohoto dokladu je pět let. Doklad má dvě verze. Pokud je příslušná osoba schopna prokázat pravidelný zdroj obživy, je jí vystaven «livret de circulation», pokud není schopna zdroj pravidelných příjmů prokázat, bude muset požádat o vystavení jiného dokladu: «carnet de circulation». Přestože je nový zákon liberálnější než předešlý, i v něm jsou kočovníci považováni za zvláštní kategorii občanů, neboť pouze pro ně je svoboda pohybu podmíněna držením «titre de circulatilon». [Aubin, 2001]

Tento doklad musí jeho držitel nechat jednou za tři měsíce potvrdit na policejním komisařství nebo na četnické stanici. Odstavec 4 tohoto zákona odlišuje kočovníky od bezdomovců a tuláků upřesněním, že «gens du voyage» musí splňovat podmínku „permanentního nocování ve vozidle, přívěsu nebo jiném mobilním příbytku."

Tsiganes, kteří mají francouzské občanství a nocují v mobilním přístřešku, kteří však nemohou prokázat pravidelný příjem, tvoří většinu osob spadajících do poslední kategorie, a musí tedy vlastnit «carnet de circulation». [Moutouh, 2000] Mnoho osob, které by mimo Tsiganes do této kategorie spadaly, ve Francii nežije. A tak jsou Tsiganes jako populace jasně definováni, ač nejsou pozitivně označeni na základě etnického kritéria. To umožňuje zákonodárci kontrolovat Tsiganes, aniž by byli v zákoně definováni jako etnická menšina.

Jedná se tedy o nepřímou diskriminaci ve smyslu Směrnice EU 2000/43/EC, která vedle přímé diskriminace rozlišuje i diskriminaci nepřímou, a to v případě, že „zdánlivě neutrální ustanovení, kritérium nebo praxe staví osoby určitého či rasového původu do zvláštního, nevýhodného postavení ve srovnání s jinými osobami."[41]

Asymetrie povinností spojených s jednotlivými typy povolení k pohybu se promítá i do sankcí. Rozdílná je jak výše sankcí,[42] tak i právní dokumenty, které tresty určují,

41 Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000, Implementing the Principle of Equal Treatment between Persons Irrespective of Racial or Ethnic Origin, OJ L180, 19.7. 2000, p. 22 in Baršová: Problémy bydlení etnických menšin a trendy k rezidenční segregaci v České Republice, Praha, 2001.

42 Absence «Carnet de circulation», kterou vlastnili především Tsiganes, se trestá v rozmezí 3 měsíce až 1 rok vězení, zatímco absence ostatních povolení k pohybu je sankcionována 5 dny až jedním měsícem vězení nebo pokutou 400-1000 franků.

v prvním případě zákon, ve druhém oběžník. [Liégeois, 1979] «Carnet de circulation», přestože je oficiálně uznaným průkazem totožnosti, neumožňoval přechod hranic ani vydání cestovního dokladu.

| Cedule: Zákaz parkování kočovníků |
foto Centre de recherches Tsiganes |

«Commune de rattachement» neboli obec s domovskou příslušností

Normativní podmínkou pro čerpání základních práv je ve Francii trvalé bydliště a usedlý způsob života. Jedinou možností pro «gens du voyage», jak se podílet na občanských, sociálních a politických právech, je přihlášení se k tzv. obci s domovskou příslušností. Paragraf 7 zákona z roku 1969 ukládá povinnost každému, kdo je držitelem «carnet de circulation», aby se přihlásil v některé z těchto obcí. Přihlášení stvrdí prefekt po souhlasu starosty a přihláška je platná po dobu dvou let. Kočovníci uvedou v žádosti tři obce a pokud jsou odmítnuti v první z nich, je jim přidělena obec následující. Paragraf 8 tohoto zákona totiž dodává, že procento takto přihlášených občanů nesmí přesáhnout 3% obyvatel obce. Tím se má, podle oficiálního zdůvodnění, zabránit starostům, aby nezapisovali před volbami osoby, které by hlasovaly v jejich prospěch.

Přestože přihlášení se k obci je ze zákona povinné, politická elita prezentovala tento záměr jako příležitost pro kočovníky a systémové řešení jejich integrace. Státní tajemník ministerstva vnitra André Bord předkládá záměr vlády v parlamentu: „Jedná se o to, umožnit kočovníkům («peuple du voyage»), aby se připoutali ke strukturám usazené společnosti. Chceme tak podpořit postupnou integraci zúčastněných do národního politického života."

Politiku vlády směřující k usazování kočovníků potvrzuje také oběžník ministra vnitra z 8. ledna 1973: „...zákonodárci i vláda podporují progresivní usazování osob, které kočují na francouzském území, osob bez trvalého bydliště. K tomuto účelu byl schválen zákon z 3. ledna 1969, který ukládá těmto osobám, aby si vybrali obec s domovskou příslušností, do které se budou periodicky vracet, aby zde například uplatňovali svá voličská práva. (...) Tento postup povede k tomu, že si tyto osoby vytvoří k obci citové vazby." Symbolické připoutání pak pravděpodobně mělo vést i k následnému faktickému usazení kočovníků.

Zapsání do volebního seznamu až po třech letech vyřazuje kočovníky z rovnoprávného podílu na moci v rámci celostátních voleb i na rozhodování o dění v obci. Legislativní úpravy připravují volení poslanci a o stavbě parkovišť pro karavany rozhodují obecní zastupitelé, přičemž přístup k volebním urnám je pro «gens du voyage» legislativně ztížen.

Další práva a povinnosti, která z přihlášení se k obci vyplývají, jsou tato: možnost uzavření sňatku, výkon základní vojenské služby (před zrušením branné povinnosti), čerpání sociálního pojištění[43] a plnění daňové povinnosti.

Sociální organizace kočování je závislá na možnosti vykonávat profesi, na možnosti vzdělávat děti a možnosti kontaktovat lékaře. To je však při parkování na hranici legality nemožné. Jean-Pierre Liégeois nazývá politiku tohoto zákona „sociální, lékařský a vzdělávací dohled". Kočovníci začali být totiž závislí na benevolenci místních úřadů, zda je nevyženou z místa, kde zastavili. Tato politika exkluze se projevovala umísťováním cedulí se zákazem parkování nebo označováním lokalit jako bývalé skládky, výseče mezi dálnicemi apod.

Loi Besson[44]- zákon z roku 1990

Zatímco předešlé dva zákony se zabývaly především otázkou kontroly a administrativním dohledem nad kočováním, nová legislativa se zaměřuje na řešení problematiky bydlení. Na počátku 90. let byla situace s nedostatkem parkovacích míst neúnosná, a tak byl prefekt Arsène Delamon premiérem pověřen vypracovat stanovisko k problému.[45] Ještě než stačil zprávu vyhotovit, parlament ukvapeně připojil k rozpracovanému zákonu o sociálním bydlení tři odstavce o řešení problematiky parkování kočovníků. [Fatout, 2000]

Otázka kočovníků nebyla původně součástí tohoto zákona a dostala se do něj až po debatě o pozměňovacím návrhu v Národním shromáždění. Zákon, který primárně řeší problematiku přístupu k sociálnímu bydlení, tak obsahuje tři odstavce zařazené do článku 28 o «gens du voyage», přestože karavan není považován za bytovou jednotku a není ani sociálním bydlením.

První článek zákona se týká zanesení plánovaných vyhrazených parkovišť («terrain d'accueil») do Krajského územního plánu. „Územní plán zapracuje podmínky přijímání «gens du voyage», které zahrnují průjezd a pobyt, a zváží možnosti vzdělávání dětí a podmín-

43 Administrativní opatření „domiciliation" umožňuje kočovníkům čerpat sociální dávky prostřednictvím nějaké nevládní organizace. Ta funguje podobně jako p.o. box, kam si můžou rodiny nechat posílat peníze. Původním záměrem zákona bylo zachytit do sociální sítě osoby, které propadly touto sítí. To není vždy případ «gens du voyage».

44 Článek 28 zákona č. 90-449 z 31. května 1990, JO publikováno 2. června 1990.

45 Zpráva prefekta Arsène DELAMON: La situation des "gens du voyage" et les mesure proposées pour l'améliorer, 13. července 1990.

ky pro vykonávání profesních aktivit." Diskuse o Krajském územním plánu měla vyústit ve zhodnocení potřeb kočovníků podle délky jejich pobytu v průběhu roku a následně navrhnout různé typy parkovišť a prostranství pro táboření karavanů.

V roce 1995 byly vypracovány tři evaluační studie, které hodnotily dosavadní plnění usnesení a kontrolovaly výstavbu vyhrazených parkovišť. Tyto výzkumy ukázaly, že pouze patnáct z devadesáti pěti francouzských departmánů mělo územní plán vypracovaný. V roce 1998 bylo těchto departmánů dvacet osm. [Aubin, 2001]

Druhý článek zákona ukládá obcím nad 5000 obyvatel zřídit „vyhrazené prostranství".[46] Národní rada pro bydlení zveřejnila v roce 1998 výsledky průběžného naplňování zákona a konstatovala, že pouze čtvrtina obcí zahrnutých do Krajského územního plánu započala s realizací vyhrazených parkovišť. Pro 350 000 kočovníků tak bylo zřízeno pouze 10 000 parkovacích míst oproti 60 000 místům, se kterými počítaly krajské územní plány.

Třetí článek vyslyšel prosby starostů a zakazuje kočovníkům parkovat a zastavovat mimo tato vyhrazená prostranství. Až budou zbudována vyhrazená prostranství tak, jak byla popsána výše, starosta nebo starostové obcí, kteří se dohodli na společné realizaci parkovišť, mohou výnosem zakázat táboření «gens du voyage» na ostatním území obce.

Zatímco plnění prvních dvou odstavců článku 28 bylo ještě v roce 1998 ve stádiu příprav a dodnes (2003) některé obce tuto zákonnou povinnost nesplnily, represivní článek 3 začal být naplňován bezprostředně po vstoupení zákona v platnost. Jacqueline Charlemagne [1991:21] píše: „...pravomoc starostů zakázat parkování na ostatním území obce, v situaci, kdy jimi zřízené prostranství je příliš malé pro počet rodin, které územím procházejí, je novou překážkou pro kočovníky, jak legálně parkovat, a je nástrojem legitimního systematického vyhošťování."

Zákon byl v roce 2000 novelizován, třebaže deset let po přijetí měl spíše kontraproduktivní výsledky. Navíc neobsahoval žádné sankce vůči starostům, kteří ho nedodržovali.

Zákon z roku 2000[47]

Vedle neinformovanosti o problematice a absenci sankcí byla tvůrcům zákona z roku 1990 vyčítána především neefektivnost. V konečném důsledku se při aplikaci zákona dostávala do

46 «Terrain d'accueil» neboli vyhrazené prostranství je místo, na kterém mohou kočovníci zastavit a omezenou dobu pobývat a které je k tomuto účelu speciálně vybavené. Vláda spolu s urbanisty vydala materiály, jež standardizují vybavení parkovišť a poskytují návody pro jejich spravování. Tato prostranství by měla být napojena na infrastrukturu obce (škola, obchody, hromadná doprava) a jejich umístění by mělo zabránit segregaci kočovníků. Prostranství by měla být vybavena sociálním zařízením, telefonem apod.
47 Zákon č. 2000-614 z 5. července 2000, JO publikováno 6. července 2000, str. 10189.

| Lille, listopad 2002, romská rodina z nedalekého uprchlického tábora |
Foto: Kateřina Klíčová |

konfliktu moc státu, prosazující usazování kočovníků (asimilace), a silně decentralizovaná moc lokální, která odmítá integrovat Tsiganes do svých regionů (exkluze).

Deset let po schválení zákona neodpovídala nabídka vyhrazených parkovišť počtu karavanů v jednotlivých regionech (např. v Paříži bylo zřízeno 560 míst pro kapacitu 6000 až 8000 karavanů).

Dalším kritizovaným bodem se staly administrativní a politické průtahy při zřizování vyhrazených parkovišť. Byrokratizace spojená s aplikací zákona vedla dokonce k rušení dočasných parkovacích a sdružovacích ploch určených např. pro náboženské slavnosti, při kterých se na jednom místě sejde větší počet karavanů.

V této atmosféře byl navržen spoluautorem předchozího zákona Louisem Bessonem zákon týkající se přijímání a táboření «gens du voyage».[48] Zákon měl být „vyrovnaným nástrojem, který balancuje na pomezí podněcování a donucování, čímž má zajistit efektivitu a zdůraznit povinnost starostů přijímat «gens du voyage» na svém území, na druhou stranu místním samosprávám dát do rukou prostředek, jak zabránit nelegálnímu parkování na obecním nebo soukromém pozemku.“ [Fatout, 2000]

Změny zákona z roku 1990 měly především zajistit větší efektivitu. První velkou změnou bylo vypuštění podmínky o velikosti obce (5000 osob), mající za povinnost vybudovat

48 Relative a l'accueil et a l'habitat des «gens du voyage» – loi Besson 2000.

vyhrazené prostranství. Nový zákon tuto povinnost ukládá všem obcím, které se podílejí na ubytovávání tzv.[49] «gens du voyage», žijících v mobilních obydlích.

Konečně samotné koncipování těchto lokalit jako parkovišť pro karavany bez úvahy nad obyvatelností místa byla snad největším důkazem neznalosti sociální struktury a fungování společenství kočovníků.

Poslanci Národního shromáždění se postavili poslancům Senátu, kteří trvali na definování mobilní residence. [Fatout, 2000] Diskuze byla vyústěním dlouholetých sporů o tom, je-li karavan bydliště, a pokud ano, je-li trvalým bydlištěm a mohou-li se na něj vztahovat práva vyhrazená pro trvalá bydliště.

Konečné uznání karavanu za bydliště je však jen částečné. Na jedné straně je karavan považován za ubytovací jednotku, vztahuje se na něj tedy ochrana domovského práva, jeho nájemní hodnota je započítána do rozvahy o životním minimu, na druhé straně není považován za bydlení. Z hlediska platby daní se na něj nevztahuje daň z bydlení, je vyřazen ze systému půjček na bydlení a konečně nevztahuje se na něj možnost žádat o příspěvek na bydlení.

V roce 1994 proběhla ve Francii decentralizace pravomocí a nový zákon měl sladit pravomoci státu, departmánů a obcí. Nejasnost kompetencí totiž silně brzdila výstavbu vyhrazených parkovišť. Zákon ukládá obcím postavit vyhrazená prostranství, přičemž stát financuje jejich výstavbu z 80 %. Na výstavbě a zařizování se dále může podílet region a departmán. Obce pak musí rozšířit svůj rozpočet o výdaje na udržování prostranství, vyvážení odpadků apod., přičemž část těchto peněz opět plyne z dotací od státu, a to formou příspěvku podle počtu karavanů. Uživatelé těchto pozemků pak hradí spotřebu vody a elektřiny.

Další změnou oproti obecnému vymezení kompetencí v předchozím zákoně je, že každý departmán musí vytvořit Krajský územní plán, ve kterém monitoruje současný stav a posoudí potřeby «gens du voyage». Dále plán posoudí frekvenci a dobu pobytu «gens du voyage» v regionu, možnosti vzdělávat děti, přístup k lékařskému ošetření a možnosti vykonávat profesní aktivity. Na základě této analýzy mají být naplánována a vytvořena vyhrazená parkoviště. Každý departmán, který pracuje na tomto plánu, svolává pravidelně Konzultační komisi. Takto přesným vymezením kompetencí by se mělo zabránit předchozím excesům, kdy zákon dovoloval starostům zřídit neadekvátně vybavené prostranství s malým počtem míst, což jim umožňovalo zákaz parkování na zbylém území obce.

Přestože nový zákon upravuje podmínky pro pohyb kočovníků, vyhrazená parkoviště např. ve městech Lille, Dijon, Bourgoin-Jalieu nejsou, podle mých pozorování, konstruována v souladu se zákonem (chybí napojení na elektrickou síť, nízká kapacita apod.), a tak mnoho

49 Tvůrce zákona zařazením slova *takzvaných* poukazuje na svoji bezradnost při používání sousloví «gens du voyage».

karavanů musí postávat v jejich blízkosti (např. mají-li děti chodit do školy na vyhrazeném parkovišti) a jsou vyháněni policií.

Současné tendence: Zákon o vnitřní bezpečnosti

Dalším zákonem, ve kterém nalezneme termín «gens du voyage», je nový zákon o vnitřní bezpečnosti,[50] vydaný z iniciativy ministra vnitra Nikolase Sarkozyho.[51] Zákon stigmatizuje celé skupiny a mezi nimi i francouzské «gens du voyage» .

Debata[52] k návrhu zákona o vnitřní bezpečnosti v Národním shromáždění ukázala, že zákonodárci zaměňují francouzské občany, kteří kočují («gens du voyage») a romské uprchlíky z východní a střední Evropy. Tehdejší ministr vnitra Nicolas Sarkozy představil svůj záměr: „…zabývat se všemi tématy, bez apriorních soudů, která jsou spojena s bezpečností a která příliš dlouho zůstávala tabu." Zmiňuje vedle prostituce a žebráctví „…otázku tábořeníí «gens du voyage»…", která trápí místní obyvatele, a musí na ni být nalezena odpověď. To vyžaduje navázat diskusi se zeměmi, odkud imigranti přicházejí, ale také třeba zvážit možnost, aby karavany, které parkují nelegálně, mohly být zabaveny." Tyto výroky obsahují hned několik nepřesností. «Gens du voyage» mají z 95 % francouzské občanství, takže jednání se zeměmi původu, o kterých ministr Sarkozy hovoří, by se mohla týkat romských uprchlíků a ne «gens du voyage». Jedná se o dvě odlišné sociální skupiny s odlišnými potřebami a požadavky. Jak píše Claire Cosse (Liberation, 13/11/2002), «gens du voyage» potřebují prostranství, kde by mohli zastavit se svými karavany a dočasně na nich žít, Romové bez francouzského občanství, kteří žijí v extrémních podmínkách, žádají doklady, které by jim umožnily žít a pracovat v důstojných podmínkách. Návrh zákona navíc explicitně obě tyto skupiny ztotožňuje s mafií, která na území velkých měst jako Paříž a Lyon podle policejních zpráv opravdu působí, která však spíše těží z bezvýchodné situace žadatelů o azyl, než že by byla složena z jejich příslušníků.

Návrh konfiskace karavanů, kromě nedomyšlenosti sociálních důsledků[53] tohoto kroku, obsahuje diskriminační model sankcí.[54] Dalším aspektem této debaty je skutečnost, že hlavním důvodem nelegálního parkování karavanů je nedodržení zákona z roku 1990, který připisuje obcím nad 5.000 obyvatel povinnost vybudovat vyhrazené prostranství pro kočovní-

50 Zákon č. 365/2002, Loi d'orientation et de programmation pour la sécurité intérieure.
51 Od dubna roku 2004 ministrem financí.
52 Prezentace projektu zákona, JO, debata v národním shromáždění 17. července 2002.
53 Toto nařízení by kromě „vyrábění" bezdomovců vedlo k rozpadu sociální a ekonomické sítě kočovníků, protože jejich sociální organizace je vystavěná na mobilitě.
54 Je to jako kdyby ministr navrhl, že auta, která parkují neoprávněně a jejich majitel musí zaplatit pokutu (autu je nasazena tzv. botička), budou místo pokuty konfiskována.

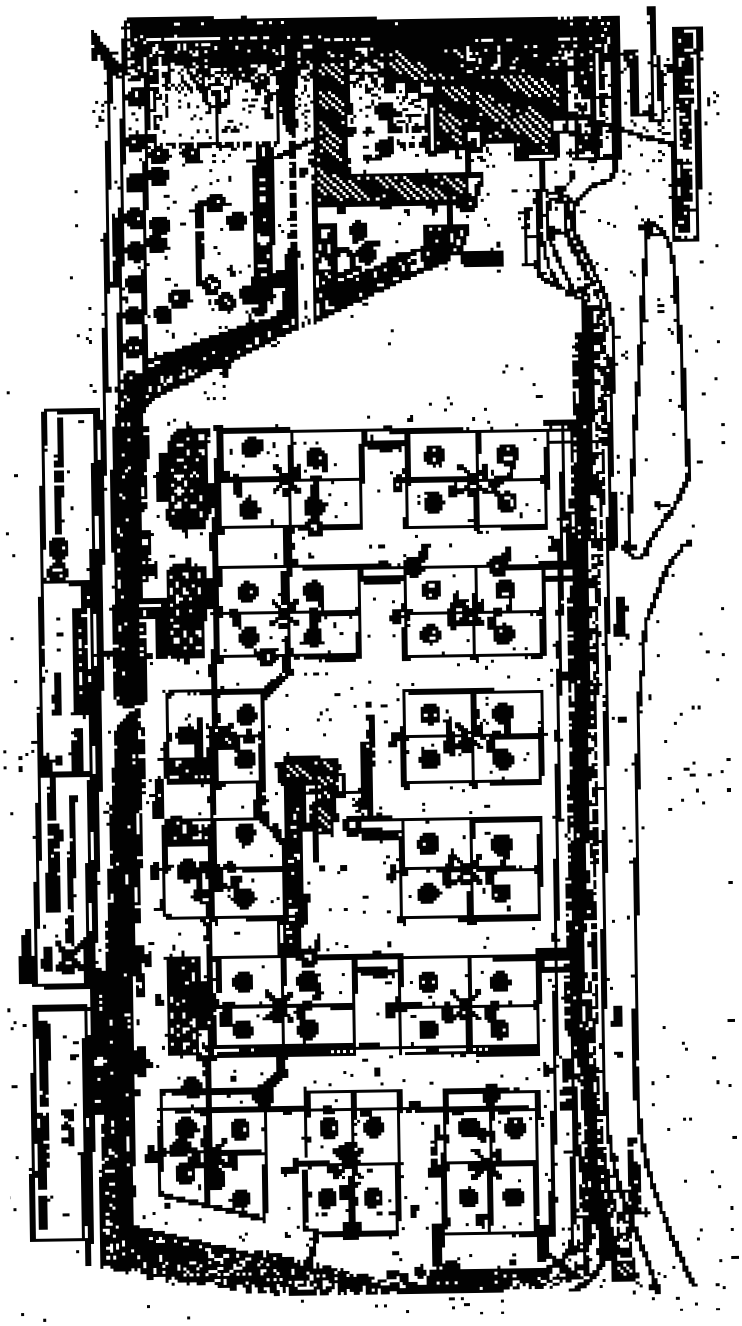

| Parkoviště v Dijonu |

ky. Přestože tedy starosta obce nedodržuje zákon, podle nového zákona by mohl na území obce konfiskovat karavany.

Dopady tohoto zákona ještě nejsou měřitelné, jisté však je, že zákon stigmatizuje populaci, kterou vymezuje jako a priori nebezpečnou pro vnitřní bezpečnost Francouzské Republiky. Sociální kontrola takto vymezené populace a s ní spojená administrace tak může být zesílena právě pod záštitou ochrany veřejného pořádku.

Závěr

Proměna sociální kontroly a administrace kočovných společenství kopíruje politické a sociální proměny francouzské společnosti. Diferenciace majoritní společnosti tak má silný vliv i na kočovnická společenství.

Tento text si klade za cíl přispět do diskuze o sociálních a kulturních aspektech formování romských (kočovnických) komunit. Diskuse se odráží i ve dvou pilířích sociální kontroly, zaměřených na tyto komunity. Hlavním tématem je označování sociálních skupin a jejich následná kontrola a administrace. Zajímal mě výskyt a proměna označování v historických dokumentech i současně platných zákonech. Vedle vymezování kočovné populace skrze označování jsem pozorovala, jaké různé prostředky kontroly a administrace jsou ve francouzských zákonech obsaženy.

S problémem sociální kontroly je úzce spjat i fenomén mobility. Možnost volného pohybu je, podle mých zjištění, jedním z hlavních předpokladů pro zachování vnitřní organizační struktury kočovných společenství ve Francii. Přesto se stále více rodin začíná usazovat. Pro kočovníky je stále těžší adaptovat se na změny, které přináší pozdně moderní společnost a kočování přestává být efektivní strategií. Do jaké míry je tedy rozpad vnitřní organizace kočovných společenství způsoben represivními opatřeními státní sociální kontroly a do jaké míry je tento tlak národního státu posílen důsledky globalizace, je námětem pro další diskuzi.

Bibliografie

ANDERSON, Benedict: *Imagined Communities*, Verso, London, 1991.

ASSÉO, Henriette: *Marginalité et exclusion et le traitement administratif des Bohémiens.* In: Problèmes socio-culturels en France au XVIIe siècle, edice Klincksieck, Paris, 1975.

ASSÉO, Henriette: *Tsiganes, une destinée européenne*, Gallimard, Paris, 1994.

AUBIN, Emmanuel: *L'évolution du droit francais applicable aux Tsiganes, Les quatre logiques du législateur républicain* in Études Tsiganes, volume 15, str. 26-57, Paris, 2001.

BARŠA, Pavel: *Politická teorie multikulturalismu*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha, 1999.
BRACONNIER, Karine: *La législation française concernant les Tsiganes en République: Du rejet à l'intégration?,* Université de Bourgogne, 1996.
DECLITE, Christophe: *La catégorie juridique „nomade" dans la législation dans la loi de 1912*, Homme & Migrations, N° 1188-1189, 1995.
DESGRANGE, Michel: *Stéréotypes et dictionnaires.* In: Études Tsiganes č. 1, str.7 – 16, Paris, 1974.
FALQUE, Edith: *Voyage et Tradition, approche sociologique d'un sous-groupe Tsigane*: Les Manouches, Collection science de l'homme, Paris, 1987.
FATOU, Sébastien: *L'ambiguité du droit français à l'égard du phénomène tsigane*, Université de Caen, 2000.
FERTE, Patricia: *Nomades, voyage et la halte*, Comité interministeriel pour les villes, Paris, 1998.
FILHOL, Emmanuel: *Dire les camps: lettres des Tsiganes internés en France durant les deux guerres mondiales.* In: Migrations société, vol. 15, n° 86, str. 43-53, březen-duben 2003.
FOLETIET, de Vaux: *Voyages et migrations des Tsiganes en France au XIX*e *siècle*, Études Tsiganes, n° 3, 1973.
FOLETIET, de Vaux: *Les bohémiens en France au XIX*e *siècle*, J.C. Lattes – Histoire, Paris, 1972.
FOUCAULT, Michel: *Dějiny šílenství*, Nakladatelství lidové noviny, Praha, 1993.
FOUCAULT, Michel: *Dohlížet a trestat*, Dauphin, Praha, 2000.
GARO, Margot: *L'accueil des Gens du Voyage*, Université Denis Diderot, diplomová práce, Paříž, 1999.
HUBERT, Marie-Christine : *Les Tsiganes en France 1939-1946, Assignation à résidence*, *Internement, Déportation*, disertační práce, Université Paris X, Nanterre, 1997.
HUBERT, Marie-Christine: *Les Tsiganes en France 1939-1946, Assignation à résidence, Internement, Déportation,* Université Paris X Nanterre, Sciences sociales et de l'administration, Paris, 1997.
HUMEAU, Jean-Baptiste: *Tsiganes en France- de l'assignation au droit d'habiter*, Harmattan, Paris, 1995.
CHARLEMAGNE, Jacqueline: *Gens du voyage et stationnement*, Actes, n° 74, 1991.
KLÍČOVÁ, Kateřina: *Le reflet du quotidien dans la littérature tsigane en France*, závěrečná práce, Filozofická fakulta MU, Brno, 2000.

LIÉGEOIS, Jean-Pierre: *Bohémiens et pouvoirs publics en France du XVe au XIXe siècle*, Études Tsiganes, n° 4, str. 10-31, 1978.
LIÉGEOIS, Jean-Pierre: *Le discour de l'ordre, pouvoir publics et minorités culturelles*, Esprit, Paris, 1980.
LIÉGEOIS, Jean-Pierre: *Nomades, Tsiganes et pouvoir publics en France au XXe siècle: du rejet à l'assimilation,* Études Tsiganes, n° 4, 1979, str. 1-29.
LIÉGEOIS, Jean-Pierre: *Question de définition*, in Études Tsiganes č. 1, str.16-18, Paris, 1974.
LIÉGEOIS, Jean-Pierre: *Romovia, Cigáni a kočovníci,* Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy, Bratislava, 1995.
LIÉGEOIS, Jean-Pierre*: Tsiganes et Voyageurs – données socio-culturels, données socio-politiques*, Conseil d'Europe, Strasbourg, 1985.
MOUTOUH, Hugues: *Les Tsiganes*, Flammarion, collection Dominos, 2000.
NEČAS, Ctibor: *Romové v České Republice včera a dnes*, Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc, 1995.
NEČAS, Ctibor: *Historický kalendář aneb dějiny českých Romů v datech*, UP Olomouc 1997.
NEČAS, Ctibor: *Romové v České republice včera a dnes*, Univerzita Palackého, Olomouc 1999.
ODEKERKEN, N.: *Les citoyens de seconde zone en Europe*, disertační práce, Univerzita v Caen, právnická fakulta, 1999.
VALET, Joseph: *Ni tsiganes, ni gadjé: Les Yeniches.* In: Monde gitan 53 str.1 – 4, Paris, 1980.
VAŠEČKA, Michal: *Čačipen pal o Roma, Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku*, Inštitút pre verejné otázky, Bratislava, 2002.
YACOUB, Joseph: *Les minorités, Quelle protection?,* Desclée de Bruwer, Paris, 1999.

Dokumenty a zákony

Analýza migračního klimatu a migračních tendencí do západoevropských zemí v romských komunitách ve vybraných městech ČR, Gabal Analysis & Consulting, výzkumná zpráva pro IOM Praha, 2000
Usnesení Vlády České republiky k Návrhu opatření k zintenzivnění implementace Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti, 2001, č. 1145

Ústava Francouzské republiky: Déclaration des Droits de l'homme et du citoyen du 26 août 1789
Tisková zpráva z 29. července 2002: Komuniké nevládních organizací (URAVIF, ADVOG, UNISAT) k přípravě zákona o vnitřní bezpečnosti (vlastní archiv)
Sborník: Se former à l'interculturel, expériences et propositions, Centre de documentation tier-monde, Paris, 1999
Královská vyhláška z 3. srpna 1764, Recueil des Edits, svazek IV, Arrêts enregistrés au Parlament de Besanon
Materiál vlády týkající se zřizování vyhrazených parkovišť: Les aires d'accueil des gens du voyage, préconisation pour la conception, l'aménagement et la gestion, Meziresortní komise pro výstavbu měst, 2002
Zákon z 16. července, Journal Officiel de la République Française publikován 19. července 1912, pp. 6410-6411
Zákon č. 69-3 z 3. ledna 1969, Journal Officiel de la République Française z 5. ledna 1969, str. 146
Zákon č. 90-449 z 31. května 1990, článek 28, Journal Officiel de la République Française, publikováno 2. června 1990
Zákon č. 2000-614 z 5. července 2000, Journal Officiel de la République Française, publikováno 6. července 2000, str. 10189
Zákon č. 2002-1094 z 2.srpna 2002 d'orientation et de programmation pour la sécurité intérieure Journal Officiel de la République Française, publikováno 30. srpna 2002 str. 14398

Jejkhe ánavesa

Loukárde routi – sa so kerde e gáže e Romenge andi Francija, kana trádkerenas e vurdonenca

Andi Francija trajin e Rom kadej, hoť tráden e vurdonenca pa jejkh than po áver. E vurdona cirden palaj motori, taj phenen lenge bívákura. Varisave Rom trádkeren intrego berš, varisave feri mila. Khetáne malaďon pej búčúvura vaj kana roden louve. E louve roden kadej, hoť kiden o ďimejčo vaj keren pej phuva. Varisave Rom torďáren pe thanes, ká muken le e fourura taj e gáva, varisave torďáren ká dikhen lášo than, de apal tráden le khoutar e gáveske mujále. E Romenca trádkeren vi e gáže, save šoha či vorbinde románes.

E Romenge andi Francija e gáže či phenen Rom vaj Cinto vaj Gitano vaj Manuš. Kadej bušon e Rom andi Francija. E Romenge andi Francija majinti phenenas vándalouvura, akánik phenen lenge dromeske manuša. Andi Francija kadejk vorbin paj Rom sar te na aviloun le šib taj sokáša. Vorbin pár le feri kadejk, hoť roden penge feri

keťti so te avel le so te chan, no ávrejsar sar kodo keren e gáže. De mindíg ande lengi goudi-j, hoť vorbin paj Rom. Kana vorbinas paj nejve zákonura ande lengo parlamento, butivar vorbinas maškar pe paj Rom. E Romenge e gáže či phenenas "Rom", no kana kamenas te khelel lenge variko andá lende taj te ďilabel lenge, hát žanenas te kharen penge e Romen. Atunči žanenas, ko si e Rom.

But berš már či kamenas e gáže te trádkeren e Rom e vurdonenca. Univar tráden le paj thana, áver dáta phanden le ando phanglimo vaj phenen lenge te rakhen penge kher taj te ášon khote. O parlamento kamelas ando berš 1912 te kerel nejvo zákono paj Rom, no či žanelas, sar te vorbij pár le, sosko ánav te del le. Pijutouja kezdinde te phenen lenge dromeske manuša, no mindig-i vorba paj Rom, taj sako kado žanel. O štáto kamelas te avel skirime sako dromesko manuš, vi kecavo, so nás šoha ítílime. Kado kezdinde te keren ando berš 1912, kana ávri dine o nejvo zákono paj Rom. O štáto kamelas so maj but te viďázij pér lende. Kadale žejnen musaj sas te avel le pala kado zákono trín lila:

1. I keňva, ká sas skirime, sar mezij kodo manuš. Bušolas pe antropometricko keňva taj sas ánde skirime, sar-i lungo taj báro o šejro, sar i báro o kan pi čáči rig vaj o maškarutno náj po balogno vast taj áver fejlura. Sas khote sikade e nája, lesko fenkípo, intregi leske ánava taj vi e ávera fejlura. E dromeske manušes trobujas te avel les pe sako than o vízumo taj či mukenas les pe kado than maj dúr sar šel mejtera khatar o vurdon.

2. I keňva, ká sas skirime sako, ko phírkerelas lenca. Bušolas kolektivno keňva taj sas skirime ánde sa e murš, e žuvja taj e šavoura, so trajinas sa khetáne taj save vurdona taj motori sas le.

3. O lil, ká sas skirime, hoť šaj torďon penge vordunenca taj motorenca pe kodo than, ká si.

Kado zákono poťijas ži ando berš 1969. Kana sas o háburúvo, bute Romen butivar ingrenas ando koncentráko. Vi azír, hoť nás le vízumo andi antropometricko keňva. Pala berš 1941 nás slobodo te avel le občanka taj ekcerra "kerdile" cizincura. Pala nejvo zákono (1969) má na si te phiravenas pesa i antropometricko keňva, no musaj sas te mangen o lil, ká sas skirime, hoť šaj torďon pe kodo than ká si. O štáto či paťalas lenge taj kamelas te viďázij pér lende. Te na nás le búťi, si te phírkerenas ká e šingále sako trín šon. Či dine le o paso, taj nás slobodo te tráden ávri anda štáto. Pala zákono si te avel sako dromesko manuš tejle skirime po jejkh than. E politikura kamenas paj Rom má te na trádkeren. E thana, ká mukenas le te ášon, sas pej búr vaj maškar e báre drom bute motorenca. Kecave thana nás but, taj kana sas, hát po jejkh telepo trajinas but žejne.

Ando berš 1990 o parlamento kerdas zákono e čorenge. Ande kado zákono sas skirime, sar te bešen. Báre gáva taj fourura si te denas kadale manušenge kuťin phuv, ká te torďáren penge vurdona taj motori. Te kamloun te torďáren áverte, hát na si te mukloun le. Ando berš 1998 anda štáren fouron taj gáven sas feri jejkh kecavo than.

Ando berš 2000 kerdas o parlamento zákono e dromeske manušenge, sar te bešen. E vurdona már kezdinde e gáže te ikren kadej sar e khera, feri naj slobodo te kiden louve e gáženďar po bešimo. E thana bute fouronca si te viďázin, so trobuj le, si te del le thana, ká šaj torďon, školi taj orvoša, taj si te terédin pa kodo, te šaj keren búťi. No e Romen si vi kadej báre bajura.

Ando berš 2002 kerdas o parlamento zákono, ando savo sas skirime, sar te vezetin pe e manuša, te na aven le bajura, taj so lešij le, te či trajina kadej, sar so trobuj. Kado zákono šuvel e Romen, save aven khatar i Romanija vaj Ruso ando jejkh gouno e dromeske manušenca. Šol khote vi i mafia. Taj apal o štáto šaj lel lendar vi e vurdona.

E Rom már adějs či na trádkeren keťti sar majinti. Mír-i kado? Fajma azír, ká i politika, savi kerenas e gáže nás but láši vaj a globelizacijátar? Ko žanel?

Margita Lakatošová
Aladár Stojka

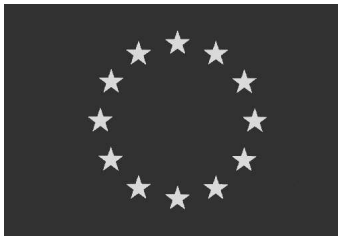

Romano džaniben - ňilaj 2005
Sborník romistických studií

Vydává Společnost přátel časopisu Romano džaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktorka: Milena Hübschmannová
Výkonné redaktorky: Lada Viková a Helena Sadílková
Technický redaktor: Peter Wagner
Sazba: Petr Teichmann
Tisk: PBtisk, Příbram

Produkci zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Biskupcova 78, 130 00 Praha 3
tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks
Doporučená cena: 140 Kč
Roční předplatné: 280 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545
Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.